

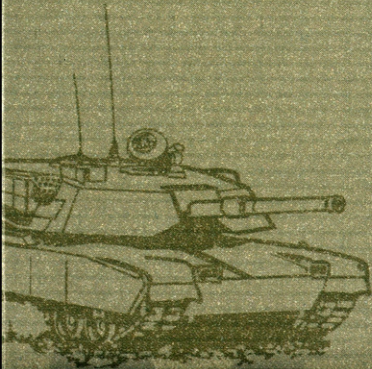

**Akademia
Obrony
Narodowej**

AON 5493/2003

Waldemar Kaczmarek

**GENEZA ORAZ KIERUNKI EWOLUCJI
SZTUKI OPERACYJNEJ**

Warszawa 2003

55832

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

ZAKŁAD SZTUKI OPERACYJNEJ

AON 5493/03

Waldemar Kaczmarek

**GENEZA ORAZ KIERUNKI EWOLUCJI
SZTUKI OPERACYJNEJ**

55832

WARSZAWA 2003

Niniejsze studium operacyjne przeznaczone jest głównie dla studentów magisterskich studiów uzupełniających, prowadzonych na Wydziale Wojsk Lądowych AON.
Może być również wykorzystywane na innych studiach i kursach.

2002

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Geneza sztuki operacyjnej	8
1.1. Początki operacji – milowy krok w rozwoju sztuki operacyjnej	13
1.2. Trudne początki sztuki operacyjnej	16
2. Główne założenia współczesnej sztuki operacyjnej	21
2.1. Wyróżniki sztuki operacyjnej – podejście narodowe	21
2.2. Sztuka operacyjna z perspektywy innych państw NATO	23
3. Kierunki ewolucji sztuki operacyjnej	27
3.1. Założenia ogólne	27
3.2. Operacje wojenne	29
3.3. Wojska lądowe w przyszłych operacjach	32
3.4. Sztuka operacyjna w operacjach poniżej progu wojny	34
Podsumowanie	39
Spis literatury	41

the 1990s, the number of people in the UK who are aged 65 and over has increased from 10.5 million to 13.5 million (19.5% of the population).

There is a growing awareness of the need to address the needs of older people, and the Government has set out a strategy for the 21st century in the White Paper on *Ageing Better: A Strategy for the 21st Century* (Department of Health 1999). This sets out a vision of a society in which older people are able to live well, and to contribute to their communities.

The White Paper sets out a number of key objectives, including: to improve the health and well-being of older people; to ensure that older people are able to live independently; to ensure that older people are able to participate in their communities; and to ensure that older people are able to live in dignity and respect. The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

Wprowadzenie

Rozważania poświęcone sztuce operacyjnej warto rozpocząć od przybliżenia kilku istotnych założeń, które stały się kanwą prowadzonych dociekań. Pozwoli to lepiej uświadomić Czytelnikowi, czym jest współczesna sztuka operacyjna i w jakich kategoriach oraz aspektach należy ją postrzegać.

Generalnie rzecz ujmując sztuka operacyjna jest działem sztuki wojennej (postrzeganej jako dziedzina wiedzy i umiejętności), który zajmuje się teorią i praktyką przygotowania i prowadzenia działań wojennych. Ale tej ich części, która dotyczy działań prowadzonych w wymiarze operacyjnym oraz tzw. operacji poniżej progu wojny. Jest ona częścią ogólnego zasobu wiedzy o zjawiskach i prawidłowościach rozwoju rzeczywistości oraz o sposobach jej badania i przekształcania. W ten sposób z reguły definiujemy naukę, stąd wniosek, że w dalszej części niniejszego opracowania sztukę operacyjną postrzegać będziemy w kategoriach naukowych. Potwierdzeniem powyższej tezy mogą być np. poglądy głoszone przez Tadeusza Kotarbińskiego, które opublikował w pracy „Studia z zakresu filozofii etyki i nauk społecznych”, wydanej we Wrocławiu w 1970 roku. Sformułował on definicję, w której pod pojęciem nauki rozumiał każdą dyscyplinę badawczą godną tego, by była uprawiana w szkolnictwie wyższym w charakterze przedmiotu nauczania. Dostrzegając jednak wieloznaczność i zmienność tego pojęcia twierdził, iż za naukę można uznać badania określonego rodzaju, czyli konkretną działalność badawczą; systemy twierdzeń należycie uzasadnionych oraz nauczanie i uczenie się. W dążeniu do uzasadnienia przyjętej konwencji odnieśmy słowa prof. Kotarbińskiego do sztuki operacyjnej.

Wychodząc od cytowanej powyżej definicji zauważamy, że sztuka operacyjna może i powinna być traktowana jako specjalność naukowa. Albowiem w jej ramach prowadzone są badania nad złożoną problematyką walki zbrojnej prowadzonej w wymiarze operacyjnym oraz posiada system twierdzeń, będących wynikiem wielowiekowych dociekań i doświadczeń. Jest także - co bardzo istotne - przedmiotem nauczonym w szkołach wyższych (akademiach wojskowych). Spełnia zatem podstawowe warunki, które umożliwiają postrzeganie jej w kategoriach nauki.

Zauważmy także, że wiedza naukowa zmienia się, podlegając ciągłej weryfikacji. Polega to w swej istocie na rozszerzaniu wiedzy (innymi słowy dodawaniu nowych informacji), zawężaniu wiedzy (czyli usuwaniu wątpliwych lub zdezaktualizowanych informacji), a także na zastępowaniu dotychczasowej wiedzy przez inną (czyli usuwaniu określonej teorii i zastąpienie jej nową). Podobna w swej istocie sytuacja występuje w sztuce operacyjnej. Wojny, konflikty zbrojne oraz badania prowadzone nad ich genezą i przebiegiem stanowią źródło nowych informacji, rozszerzając tym samym zakres wiedzy przez nią prezentowanej. Jednocześnie kolejne doświadczenia, szereg nowych zjawisk związanych z prowadzeniem walki zbrojnej dają podstawę do tego, by określone twierdzenia weryfikować, unowocześniać, a niekiedy zastępować nowymi.

Idąc dalej możemy zauważyć, że każda dyscyplina naukowa spełnia określone funkcje. Zwykle wyróżnia się spośród nich trzy podstawowe, a mianowicie funkcję teoretyczną, praktyczną oraz dydaktyczną. Powyższa konstatacja w całej rozciągłości dotyczy także sztuki operacyjnej.

Funkcja teoretyczna sztuki operacyjnej sprowadza się do badania walki zbrojnej prowadzonej w wymiarze operacyjnym, w celu wykrycia określonych prawidłowości. Na tej podstawie formułuje się specyficzne dla niej twierdzenia, hipotezy i zasady, stanowiące teorię sztuki operacyjnej. Jest ona nauką podstawą do podejmowania działalności praktycznej. Funkcja teoretyczna obejmuje również wybór i stosowanie określonych metod i form badań naukowych, adekwatnych do przedmiotu badań sztuki operacyjnej.

Funkcja praktyczna dotyczy w swej istocie stosowania określonych reguł postępowania w trakcie przygotowania i prowadzenia działań operacyjnych. Obejmuje ona pełne spektrum praktycznej działalności dowódców i sztabów, określając szereg przesłanek, które powinny być brane pod uwagę podczas podejmowania decyzji w typowych, najczęściej spotykanych warunkach i sytuacjach. Nie powinno się jej jednak postrzegać w kategoriach przygotowywania gotowych rozwiązań, lecz raczej w kategoriach wskazówek natury metodycznej.

Natomiast funkcja dydaktyczna sztuki operacyjnej wypełnia się w formie przedmiotu kształcenia, realizowanego w uczelniach wojskowych oraz podczas szkolenia dowódców i sztabów, przewidywanych do prowadzenia działań w wymiarze operacyjnym. Obejmuje zatem różnego rodzaju formy i metody kształcenia, a także

całokształt działalności merytorycznej i metodycznej związanej z przygotowaniem nauczycieli.

Wszystkie wymienione funkcje sztuki operacyjnej są wzajemnie powiązane i w określony sposób oddziałują na siebie, warunkując swój rozwój. Teoretyczne założenia są weryfikowane w praktycznej działalności, stanowiącej z kolei podstawę do uogólnień i wniosków determinujących nowe założenia teoretyczne. Natomiast doświadczenia z działalności praktycznej, szczególnie z wojen i konfliktów zbrojnych wpływają na określanie nowych obszarów i kierunków badań naukowych. Teoria i praktyka wpływają z kolei na sferę dydaktyki, wymuszając zmiany w programach kształcenia oraz jego formach i metodach. Możemy zatem przyjąć, że sztuka operacyjna, podobnie jak każda inna specjalność naukowa, obejmuje swym zasięgiem trzy obszary: badania naukowe, wiedzę naukową będącą rezultatem owych badań oraz upowszechnianie wyników badań.

W konkluzji warto zauważyć, że współczesna sztuka operacyjna w obszarze swoich naukowych zainteresowań identyfikuje wiele zjawisk i problemów. Są one nierozzerwalnie związane z przedmiotem badań sztuki operacyjnej, bowiem zalicza się do nich wszelkie formy działań sił zbrojnych, w których dąży się do osiągnięcia celów postrzeganych w wymiarze strategicznym. A zatem zaliczamy do nich zarówno typowe, klasyczne operacje realizowane podczas wojny, jak i inne działania, identyfikowane jako operacje poniżej progu wojny (np. operacje kryzysowe, wsparcia pokoju, antyterrorystyczne, itp.). Istotne jest również to, że sztuka operacyjna ewaluowała przez cały okres swojego funkcjonowania, zmienia się również obecnie i nie jest to proces zakończony. Jest to szczególnie istotna konstatacja w sytuacji, w której dążymy do spojrzenia na sztukę operacyjną przez pryzmat jej genezy, współczesnych założeń i kierunków ewolucji.

1. Geneza sztuki operacyjnej

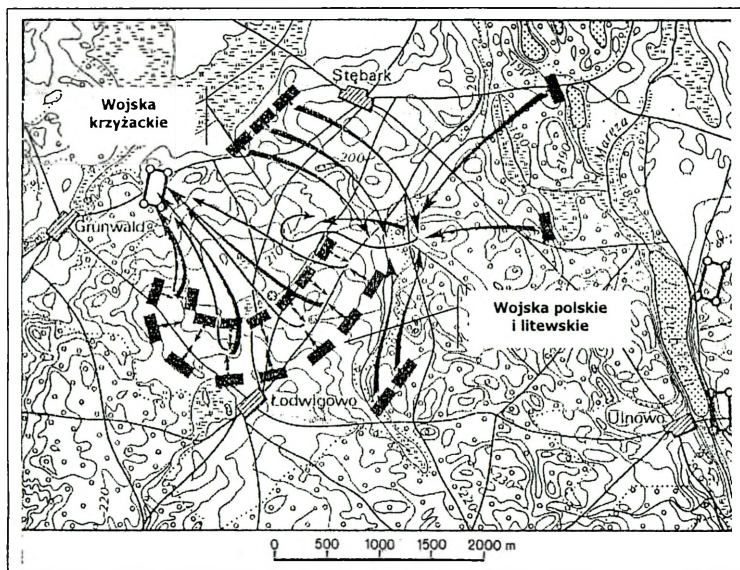
Sztuka operacyjna postrzegana jest jako najmłodsza dziedzina (specjalność) sztuki wojennej, bowiem jej formalne ukształtowanie nastąpiło na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku. Nie znaczy to wcale, że wcześniej nie dostrzegano i nie prowadzono działań, które współcześnie definiujemy jako operacje - będące przedmiotem badań sztuki operacyjnej. Jej powstanie stanowiło swoistą reakcję na nowy wymiar wojen, którego szczytowym zjawiskiem, z ówczesnego punktu widzenia, była pierwsza wojna światowa. Początków sztuki operacyjnej należy zatem poszukiwać w praktyce, bowiem jej powstanie stanowiło odpowiedź na potrzebę rozstrzygnięcia coraz bardziej złożonych problemów szeroko rozumianej walki zbrojnej.

Zastanówmy się przez moment nad tym, co spowodowało, że historia sztuki operacyjnej sięga pierwszej połowy XX wieku, skoro wojny i prowadzone w ich ramach działania są nierozłącznie związane z historią ludzkości. Czy wcześniej nie istniała potrzeba tzw. „operacyjnego” spojrzenia na walkę zbrojną? A jeśli tak, to cóż sprawiło, że tak właśnie było?

Skoro we wcześniejszych rozważaniach ustaliliśmy czym jest sztuka operacyjna, to obecnie spróbujmy odpowiedzieć sobie na pytanie o to, jaka jest jej geneza. Otóż w przeszłości, praktycznie od momentu pojawienia się zjawiska walki zbrojnej, wojny były stosunkowo ograniczone zarówno pod względem przestrzeni oraz czasu w jakim rozgrywały się bezpośrednie działania. Ograniczone były również pod względem ilości i jakości sił zbrojnych stanowiących powszechny i wyłączny instrument tych działań. Spójrzmy np. na dwie bitwy, które nie dość, że są nierozdzielnie związane są z historią polskiej sztuki wojennej, to jednocześnie decydowały o losach wojen, podczas których były toczone.

Pierwsza z nich to bitwa pod Grunwaldem (1410), decydująca o losach wojny Polski z Zakonem Krzyżackim (1409 – 1411). Trwała ona jeden dzień (właściwie kilka godzin), a obszar, na którym toczyły się zmagania sześćdziesięciu tysięcy wojowników, nie przekraczał 10 – 15 km². Dowodzący połączonymi siłami polsko-litewskimi Król Władysław Jagiełło obserwował pole bitwy ze wzgórza, z którego ogarniał wzrokiem całość sił. Jak podają ówczesne przekazy (...) *Król przeto włożywszy zbroję dosiadł konia i pozostawiwszy wszystkie insygnia królewskie*

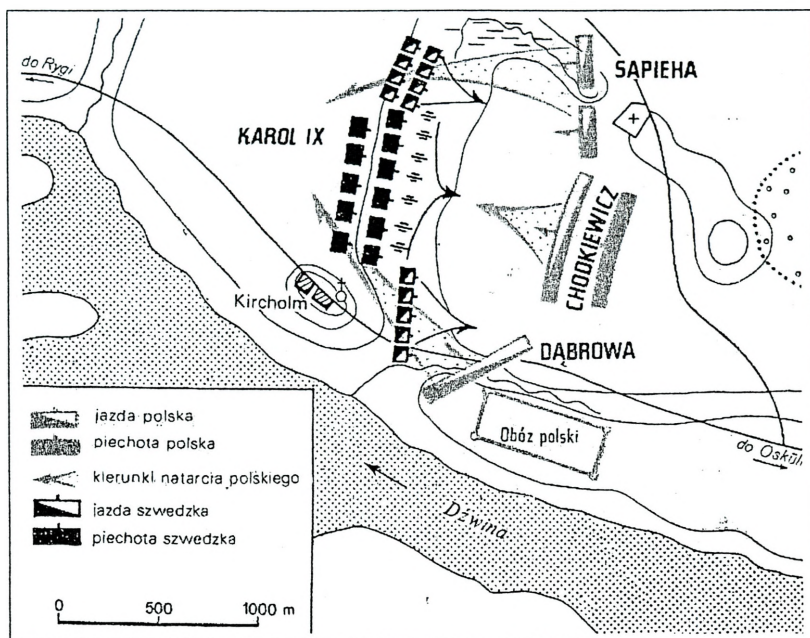
oprócz niesionego przed nim proporca z wyhaftowanym białym orłem, udał się na znaczne wzniesienie celem oceny sił wrogów. Przybył na położony między dwoma gajami pagórek... z którego można było mieć pełny wgląd w szeregi wrogów. Oceniając raczej oczami niżli rozumem siły własne i wrogów, wróżył sobie to pomyślny, to smutny los. Nasyciwszy oczy widokiem licznych wrogów, zjechał niżej i pasując bardzo wielu Polaków na rycerzy, zagrzał ich do walki krótką, ale dobitną przemową (...). (Schematyczne położenie wojsk podczas końcowej fazy bitwy pod Grunwaldem przedstawia rys. 1).

Rys. 1. Działania wojsk w bitwie pod Grunwaldem

Źródło: Ratajczak L., *Historia wojskowości*, Warszawa 1980.

Druga, na którą warto zwrócić uwagę, to bitwa pod Kircholmem (1605), zwana „polskimi Kannami”. Toczyła się ona na obszarze około 4 km², wzięło w niej udział około 15 tys. żołnierzy, a trwała również jeden dzień (rys. 2). Warto dodać, że bitwa ta przeszła do historii głównie ze względu na jej mistrzowskie rozegranie przez hetmana Karola Chodkiewicza. Do dziś pozostaje ona przykładem okrążenia i rozbicia mniejszymi siłami – większych sił przeciwnika.

Rys. 2. Działania wojsk w bitwie pod Kircholmem

Źródło: Ratajczak L., *Historia wojskowości*, Warszawa 1980.

Zauważmy, że pomimo upływu prawie dwustu lat niewiele się zmieniło. Stosunkowo niewielkie siły, ograniczony obszar i czas trwania bitew, które decydowały o losach wojny. (Porównajmy wspomniane bitwy z tymi, które toczono były w okresie drugiej wojny światowej i w okresie po jej zakończeniu. Setki tysięcy żołnierzy, działania prowadzone na obszarze dziesiątek tysięcy km², to tylko wybrane elementy, które obrazują zmianę skali toczonych działań.)

Użycie wojsk w tym okresie było możliwe w pewnym oderwaniu od zasobów państwa, a o losach wojny z reguły decydowały umiejętności wodzów w rozgrywaniu bitew oraz sprawność żołnierzy na polu walki. Zorganizowanie i przygotowanie sił zbrojnych do wojny nie wymagało w tych warunkach totalnej mobilizacji całego potencjału ekonomicznego i demograficznego zwaśnionych stron. Wojny rozstrzygane były zwykle w wyniku jednej bitwy, niekiedy zwanej generalną,

decydującej o jej losach. Zauważyć jednak należy, że już od zarania dziejów pojawiły się teoretyczne prace poświęcone sztuce wojennej, których znaczenia jest do dzisiaj aktualne z punktu widzenia sztuki operacyjnej. W tym kontekście można wymienić prace najwybitniejszego teoretyka starożytności Sun-Tzu (*O sztuce wojny*) oraz dzieła Ksenofonta, Juliusza Cezara czy Wegecjusza.

W sztuce wojennej tego okresu nie występowało jednak pojęcie sztuki operacyjnej. Składała się ona jedynie ze strategii i taktyki. Zakres i skala działań sił zbrojnych (wojsk) w ówczesnych czasach określana była poprzez dwa pojęcia: wojna i bitwa (walka). Wojna obejmowała całokształt przedsięwzięć związanych z działaniami sił zbrojnych, natomiast bitwa (walka) obejmowała tylko

Rys.3. Sun Tzu

bezpośrednie starcie zbrojne wojsk. W ten sposób w miarę precyzyjnie określano sferę zainteresowań dwóch działów sztuki wojennej – strategii i taktyki. W myśl takich założeń sfera zainteresowań strategii sprowadzała się do doprowadzenia do bitwy, a następnie do wykorzystania w sensie politycznym i militarnym jej rezultatów. Natomiast problem zwycięskiego rozstrzygnięcia konkretnej bitwy mieścił się w obszarze zainteresowań taktyki.

Odzwierciedleniem panujących wówczas poglądów były definicje części składowych sztuki wojennej, formułowane przez jej czołowych teoretyków. Np. francuski generał i autor wielu prac z dziedziny sztuki wojennej Henri Jomini (1779 - 1869) twierdził, iż strategia jest sztuką prowadzenia wojny na mapie, sztuką obejmowania całego teatru wojny. Natomiast taktyka jest to sztuka walczenia w terenie, w którym rozgrywa się starcie oraz rozmieszczenia tam swoich sił odpowiednio do warunków terenowych.¹

Z kolei inny, czołowy teoretyk sztuki wojennej, Carl von Clausewitz (1780 – 1830) sformułował definicję, w myśl której taktyka postrzegana była jako nauka

¹ Jomini H., *Zarys sztuki wojennej*, Warszawa 1966, s.30 i dalsze.

o wykorzystaniu sił zbrojnych w bitwie, natomiast strategia zajmowała się wykorzystaniem bitwy dla zwycięstwa w wojnie.²

Analiza przytoczonych definicji wskazuje wyraźnie, że ówczesna strategia graniczyła bezpośrednio z taktyką, a granica pomiędzy nimi była bardzo wyraźna i nie budziła w zasadzie wątpliwości. Nie zawsze jednak rozumiano w pełni wzajemne związki i zależności występujące pomiędzy wymienionymi częściami sztuki wojennej. Zwykle decydującą rolę w odniesieniu zwycięstwa nad przeciwnikiem przypisywano taktyce. Nie dostrzegano bowiem, że to strategia stwarzała warunki – które dzisiaj są domeną sztuki operacyjnej - do przeprowadzenia zwycięskiej bitwy czy walki.

Zastanówmy się przez moment, coż wynika z dotychczasowych rozważań. Otóż zaprezentowany podział sztuki wojennej odpowiadał charakterowi ówczesnych działań wojennych, określanemu przez skład, uzbrojenie i możliwości bojowe wojsk zdeterminowanych stopniem rozwoju społeczeństw. Na przykład uzbrojenie armii było w tym czasie stosunkowo prymitywne. Z reguły stanowiła je broń biała oraz mało efektywna (niewielki zasięg, mała siła rażenia) broń palna. Niewielka była także liczebność sił zbrojnych, składających się w swej podstawowej masie z żołnierzy najemnych. Z różnych opracowań historycznych wynika, że wspomniana liczebność armii nie przekraczała z reguły 300 tysięcy ludzi. Powyższe zjawisko było głównie pochodną istnienia stosunkowo niewielkich państw, powstałych w efekcie ich rozbitcia feudalnego. Jednocześnie należy zauważyć, że nie rozpatrywano w tym czasie innych form użycia wojsk (sił zbrojnych), aniżeli działania wojenne. Zarówno w strategii, jak i w taktyce nie przewidywano dla sił zbrojnych takiej funkcji, którą współcześnie postrzegamy w kategoriach zapobiegania wojnie lub ograniczenia jej zasięgu.

W tym miejscu warto także zwrócić uwagę na inne ciekawe zjawisko, które szerzej opisuje J. Broch w pracy „Sztuka operacyjna jako część składowa sztuki wojennej”. Z przekazów historycznych wynika dość jednoznacznie, że we wspomnianym okresie wojny były z reguły bardzo długotrwałe. Na przykład w latach 1618 – 1648 toczona była w Niemczech tzw. wojna trzydziestoletnia, z kolei dwadzieścia jeden lat trwała tzw. wojna Północna, toczona przez Rosję w latach 1700 – 1721. Również w historii naszej państwowości odnotowano podobne zjawiska, czego przykładem może być wojna trzynastoletnia pomiędzy Polską

---

² Clausewitz C., *O wojnie*, Warszawa 1958, s. 83.

a Zakonem Krzyżackim, prowadzona w latach 1454 – 1466. Należy jednak zauważyć, iż długotrwałość wojen wynikała głównie z tego, że składające się na nie kolejne kampanie i bitwy niejednokrotnie następowały po długich przerwach. Na aktywne działania wojenne przypadało bowiem od 13% (wojna trzydziestoletnia) do 28% (wojna północna) całego czasu trwania wojny. Ponadto, okres aktywnych działań nie oznaczał również ciągłych starć zbrojnych lub nawet bezpośredniej styczności walczących stron.

Bitwy i walki, w których dochodziło do bezpośrednich starć, stanowiły niewielki odsetek okresu tzw. aktywności bojowej. Na przykład w toku wojny Północnej przeprowadzono w sumie około dziesięć większych walk i bitew, które w sumie trwały nie więcej niż trzy miesiące. Z powyższego wynika, że bezpośrednie starcia pomiędzy walczącymi stronami stanowiły około 3 – 4% okresu aktywności bojowej oraz zaledwie 1% całego okresu wojny³. Powyższa konstatacja potwierdza w pełni zaprezentowaną wcześniej tezę, w myśl której o zwycięstwie w wojnie mogła decydować jedna generalna bitwa, do której przeciwnicy szykowali się miesiącami, a niekiedy nawet latami.

W omawianym okresie na obraz wojny składało się cały szereg elementów, do których można zaliczyć przygotowanie armii (wojsk) do prowadzenia aktywnych działań, koncentrację wojsk na wybranym obszarze, przegrupowania (marsze, manewry) w celu nawiązania styczności z przeciwnikiem, a następnie stoczenie bitwy. Jeśli bitwa nie przyniosła oczekiwanych rezultatów następowały kolejne przegrupowania (manewr wojsk) i koncentracje w celu stoczenia kolejnej bitwy. Sytuacje powyższe powtarzały się cyklicznie, aż do momentu rozegrania bitwy rozstrzygającej, w wyniku której jedna ze stron osiągnęła zakładane cele.

1.1. Początki operacji – milowy krok w rozwoju sztuki operacyjnej

W początkowych latach XIX wieku w sztuce wojennej pojawiły się nowe zjawiska, które w znacznej mierze skomplikowały dotychczasowy, stosunkowo prosty obraz działań wojennych oraz sztukę prowadzenia zwycięskich bitew i walk. W miarę rozwoju cywilizacyjnego społeczeństw i powstawania nowoczesnych państw

---

³ Por. Broch J., *Sztuka operacyjna jako część składowa sztuki wojennej*, Warszawa 1976, s.32.

osiągnięcie celu wojny w jednej bitwie stawało się niemożliwe. Warto w tym miejscu odpowiedzieć sobie na pytanie o to, jakie czynniki doprowadziły do tak znacznych przewartościowań w sztuce wojennej.

Pierwszym, aczkolwiek nie najważniejszym czynnikiem był ilościowy rozwój sił zbrojnych. Osiągały one w poszczególnych państwach stan oscylujący pomiędzy 400 a 700 tysięcy ludzi. Na przykład w bitwie pod Lipskiem (16 - 19.10.1813 r.), zwanej „bitwą narodów” brało udział jednorazowo ponad 700 tysięcy żołnierzy. Należy także zwrócić uwagę na to, że armia Napoleona po wtargnięciu do Rosji liczyła ponad 600 tysięcy ludzi, natomiast całość sił zbrojnych Francji i sprzymierzonych liczyła na początku 1812 roku ponad milion żołnierzy.

Stało się rzeczą oczywistą, że jeden dowódca nie był w stanie objąć bezpośrednim dowodzeniem całości sił zbrojnych. Powstała zatem konieczność podziału sił zbrojnych na mniejsze jednostki organizacyjne, umożliwiające efektywne dowodzenie. Wspomniane zjawisko zaowocowało powstaniem zgrupowań, których nazwa (armia, korpus) odpowiada dzisiejszemu rozumieniu związków operacyjnych. Należy jednak podkreślić, iż w dalszym ciągu w sztuce wojennej nie dostrzegano potrzeby formułowania założeń sztuki operacyjnej. W praktyce dominowało dalej dążenie do ześrodkowywania wszystkich lub co najmniej większości armii (korpusów) w jednym rejonie, w celu użycia ich w jednej bitwie. O ile przed bitwą działały one zwykle samodzielnie, to jednak dominowała tendencja do ich koncentracji na czas bitwy, której ucieleśnieniem była słynna maksyma „maszerować oddzielnie – bić razem”.

Kolejnym czynnikiem determinującym rozwój sztuki wojennej w tym czasie był rozwój techniki, a szczególnie powiązany z nim jakościowy i ilościowy rozwój środków walki. Siły zbrojne wszystkich państw uzbrojone zostały w nowoczesną broń palną, wyposażoną w tzw. gwintowane lufy. Niepomniernie wzrósł zasięg i skuteczność broni, a to z kolei wywołało potrzebę szukania nowych rozwiązań w taktyce działania wojsk. Najważniejszym przejawem wspomnianego zjawiska było odejście od szyków kolumnowych na rzecz działań w szyku linearnym (tyralierach). W znaczny sposób powiększył się w tym momencie obszar toczonych bitew i walk.

W wyraźny sposób na rozwój sztuki wojennej wpłynęło również wynalezienie oraz szybki rozwój kolei żelaznej. Uzyskano w ten sposób możliwość szybszego przegrupowywania i koncentracji wojsk oraz wydatnie powiększono potencjalne możliwości dowozu zaopatrzenia, bez którego rozrastające się siły zbrojne nie mogły

funkcjonować na wojnie. Kolejnym wynalazkiem, który w istotny sposób wpłynął na obraz ówczesnych działań wojennych był telegraf. Jego wprowadzenie na wyposażenie wojsk umożliwiło dowodzenie siłami rozrzuconymi na wielkich przestrzeniach.

W efekcie omówionych wyżej wydarzeń, a szczególnie rozwoju nauki i techniki oraz wzrostu liczebności sił zbrojnych pojawił się, a następnie rozwinął nowy model prowadzenia działań wojennych. Powstała bowiem konieczność i możliwość toczenia kilku, następujących po sobie bitew, początkowo rozgrywanych na jednym obszarze. Następnie, w miarę dalszego rozwoju sił zbrojnych nastąpiło wyraźne rozszerzenie wspomnianego obszaru, na którym toczone były bitwy. Czas trwania bitew wydłużył się, wzrosło i zróżnicowało się ich natężenie. Jedna, generalna bitwa nie mogła już spełnić swojej poprzedniej funkcji, jaką było zwycięstwo w wojnie. Tym bardziej, że doprowadzenie do takiej bitwy stawało się coraz mniej realne i celowe.

Cel wojny osiągnano w wyniku kilku bitew (a niekiedy kampanii), rozgrywanych w różnym miejscu i czasie. Stopniowemu zatarciu ulegała granica między procesem przygotowania wojsk do działań, doprowadzeniem ich na pole walki, manewrem (przegrupowaniem) przed bitwą (walką), a samą bitwą. Powstała konieczność łączenia całokształtu działań wojsk oraz kilku, następujących po sobie (lub rozgrywanych jednocześnie, lecz na różnych obszarach) walk i bitew oraz prowadzenia ich w myśl jednolitej koncepcji (planu). Zarysowała się zatem konieczność wprowadzenia ogniwa pośredniego pomiędzy pojęcie wojny (funkcjonujące na poziomie strategicznym) i walki (funkcjonujące na poziomie taktycznym).

W ten sposób w sztuce wojennej powstało nowe pojęcie – „operacja”, które definiowano jako całokształt różnorodnych zorganizowanych działań bojowych, mających na celu wykonanie jednego z zadań wojny i połączonych jedną myślą przewodnią (zamiarem działania). Wspomniane zjawisko wyraźnie przekraczało ramy walki, a jednocześnie nie wyczerpywało wszelkich zagadnień związanych z prowadzeniem wojny.

Generalnie rzecz ujmując termin operacja wywodzi się od łacińskiego słowa *operatio*, które oznacza działanie, szereg działań, zespół działań np.: matematycznych, wojskowych.⁴ Termin ten spotyka się w opracowaniach

---

⁴ Kopański W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1971, s. 537.

teoretycznych od dawna. Posługiwał się nim np. austriacki gen. Raimondo de Montecuccoli w opracowaniu dotyczącym głównych prawideł sztuki wojennej, wydanym w 1664 roku.⁵ Pojęcie i treść operacji zmieniało się na przestrzeni historii. Początków operacji można się doszukiwać analizując sposoby prowadzenia działań wojennych przez Aleksandra Macedońskiego, natomiast jej wyraźny rozwój, zdeterminowany szeregiem wymienionych wcześniej czynników, nastąpił w okresie wojen napoleońskich. Napoleon uważał wprawdzie, że zasadniczym środkiem prowadzącym do pokonania przeciwnika jest bitwa, to jednak treścią napoleońskiej operacji było również początkowe rozproszenie sił i ich ześrodkowanie przed bitwą.

We współczesnych rozważaniach dotyczących sztuki wojennej, jako prekursora nowoczesnej operacji uznaje się feldmarszałka pruskiego Helmutha von Moltke (1800 – 1891). Kierował on trzema zwycięskimi wojnami Prus z Danią (1864), Austrią (1866) i Francją (1870 – 1871). Szczególnie rozwiązania, które z powodzeniem zastosował w ostatniej z nich

Rys. 4. Helmuth von Moltke

postrzegane są współcześnie jako narodziny nowoczesnej operacji. Dokonał on przełomu w pojmowaniu operacji, albowiem uznał, że w skład operacji wchodzi to wszystko, co wykonywały armie od momentu ześrodkowania ich w rejonach wyjściowych do osiągnięcia określonego celu. Moltke połączył w jedną całość przegrupowania, walki i bitwy, którymi operacje powinny się kończyć. Odtąd bitwa postrzegana jest jako składową częścią operacji, co uznane zostało za wydarzenie przełomowe. Na przełomie XIX i XX wieku znaczący wkład w rozwój sztuki wojennej wniósł także Ferdynand Foch (1851 – 1929), który jednak w dalszym ciągu rozstrzygnięcie wojny postrzegał w stoczeniu jednej bitwy, zwanej walną.

Operacja we współczesnym znaczeniu tej kategorii sztuki wojennej skryształizowała się ostatecznie podczas pierwszej wojny światowej. Gwałtowny

⁵ Sawkin W., *Podstawowe zasady sztuki operacyjnej i taktyki*, Warszawa 1974, s. 17.

rozwój liczebności sił zbrojnych⁶ oraz zasięgu ognia ich broni doprowadził w efekcie do ogromnego powiększenia obszaru prowadzonych zmagañ⁷. Działania wojenne prowadzone były na frontach, których szerokość wahała się od 600 km (front zachodnioeuropejski) do 1400 km (front wschodnioeuropejski). Ponieważ w takich warunkach tendencje do skupiania większości sił na jednym polu bitwy były nierealne, pierwsza wojna światowa charakteryzowała się szeregiem oddzielnych operacji i bitew. W zależności od sytuacji rozgrywane były one jednocześnie lub kolejno, jednak zwykle dzieliła je przestrzeń sięgająca kilkuset kilometrów.

Swoją niebagatelną rolę na zjawisko operacji wywarła również druga wojna światowa. W jej toku pojawiły się nowe, dotychczas nie spotykane rodzaje wojsk, natomiast wcześniej istniejące wyraźnie powiększyły posiadane możliwości bojowe. Wpłynęło to na charakter wojny, która w przeciwieństwie do pozycyjnej pierwszej wojny światowej uzyskiwała wybitnie manewrowy charakter. Operacje planowane w jej toku cechowały się dużym rozmachem, rozwijane były w szybkim tempie i na znaczną głębokość. Powstanie bądź wyodrębnienie nowych rodzajów sił zbrojnych stworzyło przesłanki do pojawienia się nowych kategorii w sztuce operacyjnej. Pojawiły się np. pojęcia operacji (bitew) powietrznych czy też powietrzno-desantowych⁸. Można zatem skonstatować, iż druga wojna światowa stanowiła swoiste wyzwanie dla sztuki operacyjnej, bowiem wiele z zastosowanych rozwiązań wyprzedziło wcześniejsze, teoretyczne założenia. Powstała pilna potrzeba rozwoju najmłodszej dziedziny sztuki wojennej i w ten sposób sztuka operacyjna uzyskała szerokie pole do swojego rozwoju.

⁶ Współcześnie przyjmuje się, że w pierwszej wojnie światowej wzięło udział ponad 30 państw, w których zmobilizowano do sił zbrojnych ponad 70 milionów ludzi. Por.: *Mała Encyklopedia Wojskowa*, Tom 2, Warszawa 1970, s. 614.

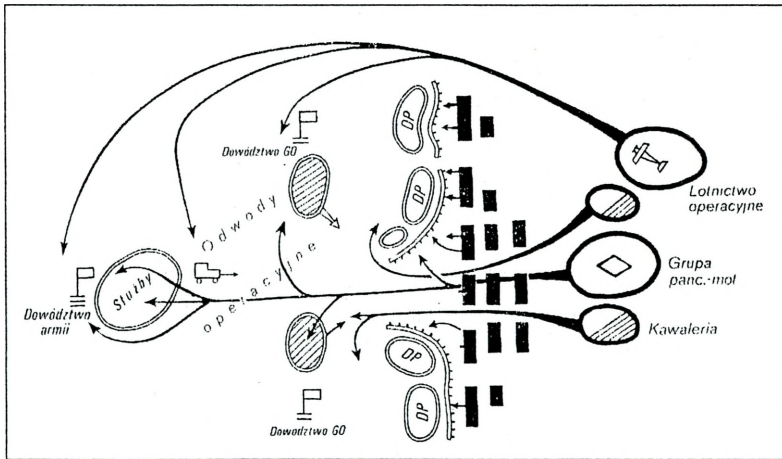
⁷ Terytoria zajęte przez wojska wynosiły około 200 tys. km², podczas gdy np. bitwa pod Borodino toczona była na obszarze około 90 km². Por.: Broch J., *Sztuka operacyjna...*, op.cit., s.37.

⁸ Do najbardziej charakterystycznych w tym kontekście należy zaliczyć operację powietrzną zwaną „Bitwa o Anglię” prowadzoną w 1940 roku oraz operację powietrznodesantową „Market Garden”, przeprowadzoną przez sprzymierzonych w 1944 roku.

1.2. Trudne początki sztuki operacyjnej

W wielu opracowaniach poświęconym sztuce operacyjnej najbardziej rozpowszechniony jest pogląd, że termin *sztuka operacyjna* pojawił się po raz pierwszy w 1922 roku w byłym ZSRR, a dopiero pod koniec lat 20-tych uznano ją oficjalnie za samodzielną dyscyplinę (specjalność) naukową, wchodzącą w skład sztuki wojennej. Za oficjalny moment powołania jej do życia uważa się wydanie pracy „Charakter operacji współczesnych armii”, natomiast doktrynalne zasady oraz sposoby przygotowania i prowadzenia operacji ujęte zostały w formie instrukcji sztuki operacyjnej wydanej w 1932 roku⁹.

Warto w tym miejscu zauważyć, że opracowana w tym czasie teoria głębokiej operacji ujmowała w nowy, dotychczas nie znany sposób wiele przedsięwzięć i zabiegów operacyjnych. Jej główne założenia przedstawia rys. 5.

Rys. 5. Założenia głębokiej operacji

Źródło: Mossor S., *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, Warszawa 1986.

Analizując jego treść możemy zauważyć, że we wspomnianej operacji wyekspozowano znaczenie i sposób wykonania uderzenia na całą głębokość obrony przeciwnika oraz przełamanie jego operacyjnej obrony poprzez połączenie wysiłku

⁹ Piekarski H., *Zarys historii rozwoju sztuki operacyjnej*, AON, 1985, s. 7.

różnych rodzajów wojsk (lądowych i lotnictwa). Sprecyzowano ponadto sposób przełamania taktycznej strefy obrony na kilku wybranych kierunkach, rozwinięcie powodzenia operacyjnego w głąb i w stronę skrzydeł oraz rozbitcie odwodów przeciwnika przed ich podejściem do rejonu włamania. Podstawowe zasady i założenia głębokiej operacji zachowały swoją aktualność jeszcze kilka lat temu. Natomiast pewne treści, związane głównie z rozwiązaniem problemów operacji zaczepnych weszły na stałe do kanonów sztuki operacyjnej.

Trzeba jednak zdawać sobie sprawę z tego, że pojawienie się w sztuce wojennej operacji nie było jednoznaczne z powstaniem jej nowego działu. Działu, którego obszar zainteresowań skupił się na rozstrzyganiu szeregu problemów związanych z przygotowaniem i prowadzeniem wspomnianych operacji. Można także zauważyć, iż początkowo jego wyodrębnienie nie było powiązane z wyraźnym i jednoznacznym zdefiniowaniem także nowej nazwy. W zależności bowiem od potrzeb nowy dział sztuki wojennej nazywany był wielką taktyką, małą strategią czy też działaniami operacyjnymi.¹⁰ W niektórych opracowaniach z tego okresu stosowano także określenie wojskowa strategia lub operacja.¹¹

W Polsce, w okresie międzywojennym, pojawiły się również liczne próby wprowadzenia do sztuki wojennej nowego działu. Do najbardziej znanych prac z tego okresu należy dzieło Stefana Mossora (1896 – 1957) „Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny”, wydane po raz pierwszy w 1938 roku. W nim to Autor dokonuje podziału sztuki wojennej na trzy specjalności – taktykę, działania operacyjne i strategię. Można przyjąć, że pojęcie działań operacyjnych odpowiada w swej istocie dzisiejszemu pojęciu sztuka operacyjna bowiem, jak pisze Autor, „działania operacyjne są dziedziną daleko szerszą od taktyki. Nie chodzi tu o zorganizowanie krótkotrwałej walki przeprowadzonej na jednym kierunku, ale o zgranie kilku walk bądź kilkudniowych serii walk, przeprowadzonych oddzielnie na kilku zbieżnych kierunkach, nieraz bardzo odległych od siebie. Ta kombinacja wielokierunkowego oddziaływania do jednego celu przy pomocy kilku zgrupowań o różnej sile stanowi zasadniczą cechę operacji”.¹² Liczący się wkład w rozwój teorii sztuki operacyjnej w okresie międzywojennym wnieśli także inni znawcy sztuki wojennej. Zaliczyć do tego

¹⁰ Koziej S., *Struktura i ewolucja sztuki wojennej*, *Myśl Wojskowa* nr 1/1994, s.20

¹¹ Holder L.D., *A New Day for Operational Art.*, *Army* marzec 1985, s.22.

¹² Mossor S., *Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny*, *Warszawa 1986*, s.199.

grona można Sergiusza Abzółtowskiego,¹³ Władysława Sikorskiego,¹⁴ a także Stanisława Rolę-Arciszewskiego.¹⁵ Ich wielce owocną działalność na niwie naukowo-dydaktycznej przerwała druga wojna światowa.

Po drugiej wojnie światowej sztuka operacyjna postrzegana była jako część składowa sztuki wojennej, zajmująca się opracowaniem teorii i praktyki przygotowania i prowadzenia współczesnych operacji wojsk lądowych i wspólnych operacji prowadzonych przez różne rodzaje sił zbrojnych. Definiowana była również jako ogniwo łączące strategię z taktyką¹⁶. Kolejna faza rozwoju sztuki operacyjnej związana była się z tworzeniem nowych rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk. Osiągnięcie celu wojny wymagało bowiem stoczenia szeregu równoczesnych lub kolejnych operacji (bitew) nie tylko przez całe siły zbrojne, ale także przez poszczególne ich rodzaje. W tym okresie nastąpił kolejny etap rozwoju sztuki operacyjnej, w której wyodrębniono jej ogólne podstawy oraz założenia sztuki operacyjnej poszczególnych rodzajów sił zbrojnych. W późniejszych latach definicja sztuki operacyjnej podlegała licznym modyfikacjom. W wydanym w latach siedemdziesiątych „Słowniku podstawowych terminów wojskowych” określana jest ona jako dziedzina sztuki wojennej, stanowiąca ogniwo pośrednie między strategią i taktyką. W znaczeniu potocznym definiowana była jako działalność koncepcyjna i organizatorska dowództw i sztabów. Ponadto, uwypuklono jej funkcje określając, iż sztuka operacyjna zajmuje się badaniem właściwości i warunków pola bitwy i operacji, wykrywaniem prawidłowości rozwoju wydarzeń w działaniach bojowych związków operacyjnych oraz opracowywaniem współczesnych zasad organizacji i kierowania tymi działaniami¹⁷.

W tym okresie teoretyczne podstawy sztuki operacyjnej w Polsce rozwijali przywoływani wcześniej: Franciszek Skibiński, Bolesław Chocha, Kazimierz Nożko oraz Stanisław Koziej. Natomiast w ostatnich latach znaczący wkład w rozwój polskiej sztuki operacyjnej w nowych uwarunkowaniach polityczno-militarnych wnieśli pracownicy naukowci Akademii Obrony Narodowej. Opublikowano w tym czasie wiele znaczących rozpraw teoretycznych, pośród których najwyższe uznanie uzyskały:

¹³ Abzółtowski S., *Operacyjne użycie lotnictwa*, Warszawa 1938.

¹⁴ Sikorski W., *Przyszła wojna*, Warszawa 1934.

¹⁵ Rola-Arciszewski S., *Sztuka dowodzenia na Zachodzie Europy*, Warszawa 1934.

¹⁶ *Słownik terminów wojskowych*, Warszawa 1958, s.273

¹⁷ *Słownik podstawowych terminów wojskowych*, Warszawa 1977, s. S-41

„Zarys teorii sztuki operacyjnej wojsk lądowych Sił Zbrojnych RP” Jerzego Zielińskiego, „Między strategią a taktyką” Mariusza Wiatra, „Operacje połączone” Jana Knetkiego oraz „Operacje obronne” Roberta Bojarskiego.

2. Główne założenia współczesnej sztuki operacyjnej

Współcześnie, w naszym kraju pod pojęciem sztuki operacyjnej rozumie się powszechnie dział sztuki wojennej, który zajmuje się teorią i praktyką przygotowania i prowadzenia działań w wymiarze operacyjnym. Są to działania prowadzone przez związki operacyjne (zgrupowania operacyjne wojsk, niekiedy związki taktyczne) jednego lub kilku rodzajów sił zbrojnych, w efekcie których upatruje się realizacji celów w wymiarze strategicznym. Wobec powyższego można skonstatować, iż współczesna sztuka operacyjna spełnia ważną rolę w sztuce wojennej, stanowiąc swoiste „ogniwo pośrednie” pomiędzy strategią a taktyką.

2.1. Wyróżniki sztuki operacyjnej – podejście narodowe

W kontekście dotychczasowych rozważań warto zastanowić się nad tym, co tak naprawdę odróżnia sztukę operacyjną od innych, nie mniej ważnych działań sztuki wojennej? Różni ją głównie: przedmiot badań, którym są operacje (mogą być one prowadzone w różnym wymiarze i przybierać różny charakter); skala (wymiar) badanych działań, obejmująca specjalnie tworzone, duże zgrupowania wojsk (związki operacyjne, grupy operacyjne), przeznaczone do realizacji zadań na dużych obszarach; sposób podejście do rozwiązywanych problemów (siły i środki dobiera się do planowanych zadań, a nie odwrotnie - co z kolei jest typowe dla taktyki) oraz wewnętrzna struktura, która uwzględnia specyfikę rodzajów sił zbrojnych i rodzajów wojsk, a jednocześnie stwarza podstawy do ich połączonego działania.

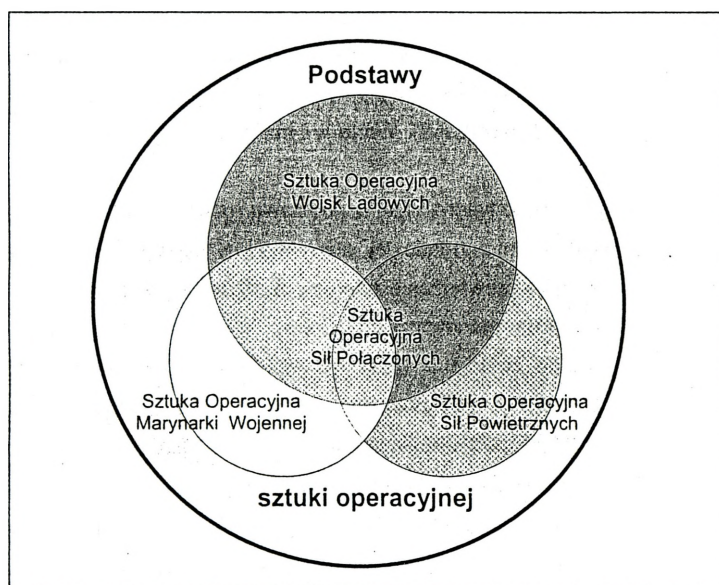
W tym miejscu warto zaznaczyć, że pomiędzy sztuką operacyjną, a pozostałymi działami sztuki wojennej istnieją nie tylko różnice, ale także związki i zależności. Polegają one na tym, że na poziomie strategicznym określa się kolejność operacji, ich cele oraz definiuje siły i środki niezbędne do ich prowadzenia. Na tej podstawie na poziomie operacyjnym formułuje się zadania dla zgrupowań taktycznych, określa czas i miejsce prowadzenia walk oraz łączy wysiłek różnych rodzajów wojsk w ramach operacji.

Istota sztuki operacyjnej polega na tym, że jej sfera zainteresowań metodologicznych obejmuje przygotowanie i prowadzenie działań operacyjnych przez zgrupowania (komponenty) z różnych rodzajów sił zbrojnych i wojsk, ukierunkowanych na osiągnięcie zamierzonych celów oraz ich wspólne działania w ramach operacji wojennych i operacji poniżej progu wojny.

Analiza struktury sztuki operacyjnej wskazuje, że można w niej wyodrębnić dział zajmujący się podstawami sztuki operacyjnej oraz działy dotyczące poszczególnych rodzajów sił zbrojnych: wojsk lądowych, sił powietrznych i sił morskich. Wymienione rodzaje sił zbrojnych, prowadząc samodzielnie działania korzystają z własnej, typowej dla nich sztuki operacyjnej. Stąd w strukturze sztuki operacyjnej wyróżnia się sztukę operacyjną wojsk lądowych, sił powietrznych oraz sił morskich. Natomiast wszystkie one w czasie przygotowania i prowadzenia działań operacyjnych korzystają również z ogólnych założeń zwanych podstawami sztuki operacyjnej, które stanowią podstawę wypracowania określonej koncepcji operacyjnej. Współcześnie istotnym obszarem zainteresowania sztuki operacyjnej stały się operacje połączone, w których następuje swoista kompilacja wybranych elementów sztuki operacyjnej poszczególnych rodzajów wojsk. Powyższe zjawisko ilustruje rys.6.

Pomiędzy wymienionymi działami sztuki operacyjnej istnieją ściśle związki i zależności. Podstawy sztuki operacyjnej dotyczą ogólnych zasad i prawidłowości prowadzenia walki zbrojnej w wymiarze operacyjnym. Inaczej rzecz ujmując można stwierdzić, że są to teoretyczne założenia prowadzenia wszelkich operacji, wypracowane na podstawie wieloletnich doświadczeń z wojen i konfliktów lokalnych, a także wniosków z ćwiczeń. Zawarte są w nich również określone założenia, wynikające z prognozowanych, hipotetycznych kierunków rozwoju form, metod i sposobów walki zbrojnej.

Z kolei sztuka operacyjna rodzajów sił zbrojnych (wojsk lądowych, sił powietrznych, sił morskich) jest tym działem, który zajmuje się przygotowaniem i prowadzeniem działań operacyjnych przez związki (zgrupowania) operacyjne (wojsk lądowych, sił powietrznych, sił morskich) samodzielnie lub wspólnie z innymi rodzajami sił zbrojnych. Jak już wcześniej wspomniano, praktycznym wyrazem integracji poszczególnych działów sztuki operacyjnej są założenia operacji połączonych. W nich to najpełniej wyrażają się wzajemne związki i zależności występujące pomiędzy sztuką operacyjną poszczególnych rodzajów sił zbrojnych, którym pewne ogóle ramy nadają podstawy sztuki operacyjnej.

Rys.6. Struktura sztuki operacyjnej

2.2. Sztuka operacyjna z perspektywy innych państw NATO

Sztuka operacyjna w innych państwach NATO jest postrzegana podobnie, jak w naszej sztuce wojennej. Wprawdzie jeszcze w latach siedemdziesiątych w wielu państwach Sojuszu nie interesowano się zbyt mocno tym działem sztuki wojennej, co nie znaczy wcale, że w teorii i praktyce nie uwzględniano zjawiska operacji. Podejście takie wynikało w znacznej mierze z faktu, iż sztuka wojenna państw NATO zdominowana była poglądami amerykańskich teoretyków, którzy studia nad sztuką operacyjną zakończyli wraz z końcem drugiej wojny światowej. Doświadczenia z wojen i konfliktów drugiej połowy XX wieku, wsparte nowymi możliwościami prowadzenia działań wojennych oraz potrzebami wynikającymi z konieczności prowadzenia operacji poniżej progu wojny, doprowadziły do odrodzenia się tej dziedziny. Do słownictwa wojskowego państw NATO powróciło w ten sposób pojęcie sztuki operacyjnej (Operational Art). Warto w tym miejscu zjawisku temu poświęcić nieco więcej uwagi.

Można zaryzykować twierdzenie, iż podstawą rozwoju sztuki operacyjnej stała się koncepcja bitwy powietrzno-lądowej, stanowiąca w pewnym okresie odpowiedź na radzieckie koncepcję prowadzenia operacji, a szczególnie teorię użycia na polu walki operacyjnych grup manewrowych (OGM). Wspomniana koncepcja po raz pierwszy opublikowana została w wydany w 1982 roku podręczniku FM 100-5 Operations. Szczególny nacisk położono tam na ścisłe połączenie działań sił lądowych i powietrznych pod wspólnym dowództwem, stanowiące nową jakość w sztuce wojennej. Kolejnym wyrazem nowatorskiego podejścia do problemów operacyjnych była koncepcja uderzeń na odwody przeciwnika, podchodzące z głębi jego ugrupowania. Zalecała ona również dążenie do przejęcia inicjatywy poprzez przechodzenia w działaniach obronnych do zaskakujących zwrotów zaczepnych, wymierzonych w skrzydła i inne słabe punkty nacierającego przeciwnika.

Koncepcja bitwy powietrzno-lądowej stanowiła wyraz odrodzenia się w państwach NATO sztuki operacyjnej, postrzeganej jako ogniwo łączące taktykę ze strategią. Podobne podejście zastosowano w kolejnej edycji amerykańskiego podręcznika FM 100-5. W tym miejscu należy zaznaczyć, że wyodrębnienie sztuki

operacyjnej jako odrębnej dyscypliny naukowej uznano za jedno z najbardziej doniosłych wydarzeń w amerykańskiej sztuce wojennej po II wojnie światowej¹⁸.

W myśl panujących współcześnie poglądów sztuka operacyjna definiowana jest jako użycie sił zbrojnych do osiągnięcia celów strategicznych na teatrze działań wojennych lub obszarze operacyjnym przez zaplanowanie, zorganizowanie i przeprowadzenie kampanii i operacji. W swej istocie postrzegana jest jako umiejętność określenia kiedy, gdzie i w jakim celu określone siły będą lub powinny walczyć. W myśl jej założeń przeprowadza się rozwinięcie sił, wprowadza się je do walki (bitwy) oraz wycofuje z niej¹⁹.

Stosowanie założeń sztuki operacyjnej powinno zapewnić użycie przez dowódców sił i środków w taki sposób, który zapewni realizację celów w wymiarze strategicznym. W kontekście powyższego założenia należy skonstatować, iż zgodnie z zasadami sztuki operacyjnej dowódca powinien posiadać zdolność do odpowiedzi na następujące pytania:

- ♦ jakie warunki wpływają na osiągnięcie celów operacji na teatrze wojny (obszarze operacji)?
- ♦ jaka kolejność działań pozwoli na efektywne wykorzystanie warunków operacji?
- ♦ w jaki sposób użyć posiadane siły, by zapewnić realizację zadań wg przyjętej koncepcji (kolejności) ich prowadzenia?

Odpowiedź na powyższe pytania wymaga określenia celów, które powinny zostać osiągnięte, znalezienia dróg i sposobów ich osiągnięcia oraz sposobu użycia dostępnych sił. Jest to nic innego jak określenie koncepcji prowadzenia operacji, której formalny wyraz polega na sprecyzowaniu zamiaru.

Sztuka operacyjna nie jest dowieziona do określonego szczebla dowodzenia i jest w znacznej mierze uzależniona od wielkości i charakteru użytych sił i środków, koniecznych do osiągnięcia celów strategicznych. Odnosi się ona z reguły do dużych obszarów geograficznych, a jej inną cechą charakterystyczną, choć nie niezbędnym warunkiem, jest wspólne działanie różnych rodzajów sił zbrojnych i sił wielonarodowych. Zakłada się również, że w szczególnych sytuacjach działania

¹⁸ Holder L.D., *A New Day ...*, op. cit.

¹⁹ Por.: *Podręcznik polowy 100 – 5. Działania wojsk lądowych armii Stanów Zjednoczonych*, AON Warszawa 1994, s.124.

prowadzone przez jednostki taktyczne mogą osiągać wymiar operacyjny. Ma to miejsce zwykle podczas operacji wsparcia pokoju, w czasie których kontyngenty danego państwa mogą bezpośrednio realizować cele strategiczne, wynikające z realizacji określonych założeń politycznych.

Reasumując, należy skonstatować, że współczesna sztuka operacyjna posiada szereg wyróżników. Do najważniejszych pośród nich zalicza się swobodę w planowaniu i rozgrywaniu operacji, obejmującą wybór pomiędzy działaniami obronnymi i zaczepnymi oraz stosowanie szerokiej gamy etapów (działań) przejściowych (pośrednich). Kolejną jej cechą jest możliwość planowania operacji bez odnoszenia się do ustaleń regulaminowych, które stanowią podstawę działań taktycznych. Wynika to z faktu, iż przydział sił do realizacji zadań uzależniony jest od obszaru, w którym mogą być one realizowane, podczas gdy na szczeblu taktycznym obszar przydzielany jest w zależności od rodzaju i wielkości jednostki (związku).

Warto także zwrócić uwagę na typowe dla współczesnej sztuki operacyjnej planowanie i prowadzenie działań połączonych. Należy jednak zaznaczyć, że nie chodzi tu o współdziałanie różnych rodzajów sił zbrojnych, ale o prowadzenie operacji pod jednolitym dowództwem.

Istotnym wyróżnikiem sztuki operacyjnej jest możliwość planowania i prowadzenia działań w układzie sojuszniczym (wielonarodowym). Wymaga to jednak rozwiązywania na poziomie operacyjnym szeregu problemów związanych z zapewnieniem swobody operacyjnej oraz koniecznością współdziałania wojsk sojuszniczych z terytorialnymi strukturami państwa, na obszarze którego prowadzone są operacje.

3. Kierunki ewolucji sztuki operacyjnej

Określanie kierunków rozwoju wszelkich przejawów życia społeczeństw staje się współcześnie coraz bardziej złożone. Okazuje się bowiem, że nawet pobieżna analiza procesów rozwojowych ujawnia ich skomplikowany charakter. Nie można zatem badać pojedynczych zjawisk, nie nawiązując do całokształtu zachodzących przemian i procesów rozwoju określonych dziedzin życia społecznego. Niezbędne jest ujawnianie zależności pomiędzy poszczególnymi zjawiskami i kierunkami ich rozwoju oraz dążenie do odkrywania praw i prawidłowości je kształtujących²⁰.

3.1. Założenia ogólne

Wychodząc z założenia, że walka zbrojna jest zjawiskiem społecznym można przyjąć, iż powyższe stwierdzenia dotyczą w całej rozciągłości również jej procesów. W toku badań naukowych nad współczesną walką zbrojną należy zatem dokonywać analizy całokształtu zachodzących w niej procesów, badać występowanie w nich określonych przeobrażeń oraz dążyć do modyfikowania istniejących bądź tworzenia nowych struktur Sił Zbrojnych (rodzajów Sił Zbrojnych, związków operacyjnych i taktycznych, oddziałów i pododdziałów), które będą zdolne do realizacji nowych zadań, w coraz bardziej złożonych warunkach. W pierwszej kolejności należy zatem badać zmieniający się obraz wojny jako zjawiska społecznego, walkę zbrojną jako czynnik, bez którego nie występuje zjawisko wojny oraz wzajemne uzależnienia i oddziaływania na siebie walki zbrojnej i jej otoczenia. Sądzić bowiem należy, że dopiero na takim tle staje się celowe określanie prawidłowości rozwoju, a zwłaszcza wytwarzania się stałych jego kierunków nazywanych trendami. Umożliwia ono również ujmowanie różnych kategorii zjawisk związanych z walką zbrojną oraz ich grupowanie według przyjętych kryteriów. W konsekwencji pozwala to na badanie możliwości skutecznego oddziaływania na procesy rozwoju sztuki wojennej, na kształtowanie przyszłych zjawisk pola walki, ich skalę i kierunki ewolucji oraz wytyczanie dróg poprawy funkcjonowania Sił Zbrojnych. Jest to bardzo istotna konstatacja, albowiem precyzuje ona, że badanie wybranych, pojedynczych zjawisk

---

²⁰ Por.: Zeliaś A., *Teoria prognozy*, Warszawa 1984, s.10.

zachodzących w toku wojny (walki zbrojnej), z reguły nie może służyć podstawą do formułowania właściwych wniosków.

Wybiórczo traktowane fakty, wydarzenia czy zjawiska wykazują różnorodność, często sprzeczne ze sobą tendencje. Uniemożliwiają one formułowanie naukowo uzasadnionych poglądów na temat przyszłości działań operacyjnych, postrzeganych jako przedmiot badań sztuki operacyjnej. Dopiero wykrycie związków przyczynowych pomiędzy właściwie pogrupowanymi zjawiskami lub faktami, ujawnienie źródeł i pierwotnych przyczyn ich występowania oraz ewolucji, może stanowić podstawę do dokonywania ocen o charakterze generalnym²¹. Pozwala to z kolei na konkretyzację wniosków dotyczących założeń rozwoju Sił Zbrojnych, opartych o zbadane związki przyczynowe faktów i zjawisk, zaobserwowane w przeszłości i teraźniejszości. W tym miejscu można zatem sformułować pierwszy z wniosków, dotyczących kierunków rozwoju sztuki operacyjnej. Rozwój ten winien być badany, oceniany oraz kształtowany w oparciu o wszechstronnie ujętą prognozę ewolucji działań operacyjnych.

Jak to już podkreślono wcześniej, procesy rozwojowe stają się coraz bardziej złożone. Ich ocena, a w szczególności wyznaczenie kierunków i dynamiki przeobrażeń, wymaga ustawicznego doskonalenia systemu prognostycznego poprzez wzbogacanie jego problematyki oraz stałe podnoszenie efektywności prowadzonych prac badawczych. To ogólne w swej istocie stwierdzenie prowadzi do sformułowania kolejnego wniosku, odnośnie charakteru procesów rozwojowych. Proces rozwoju sztuki operacyjnej odznacza się historyczną ciągłością, a zatem – pomimo niejednokrotnie obserwowanych zaskakujących, krótkotrwałych zmian kierunków czy dynamiki – można stwierdzić wyraźnie stałość określonych tendencji.

Warto jednak pamiętać, że otaczająca nas rzeczywistość stanowi wynik aktualnego układu określonych zjawisk, jednakże ich źródłem są – obok dzisiejszych – także przyczyny dawniejsze. Analizując teraźniejszość powinniśmy sięgać do przeszłości, badając stopień jej oddziaływania na układy współczesne. To, co określamy jako rzeczywistość, składa się bowiem z teraźniejszości i skutków przeszłości. Potwierdzeniem powyższych stwierdzeń mogą być słowa angielskiego męża stanu, Winstona Churchilla, który stwierdził: „Im dalej wstecz spoglądamy, tym dalej widzimy przyszłość”

---

²¹ Por.: Secomski K., *Prognozyka*, Warszawa 1971, s. 9.

W tym miejscu należy podkreślić, że przeszłość, teraźniejszość i przyszłość tworzą logicznie ze sobą związany układ zjawisk, umożliwiający sprecyzowanie kierunków i dynamiki zmian. Chodzi zatem o to, aby podstawą dociekań dotyczących kierunków rozwoju sztuki operacyjnej stały się w pierwszym rzędzie przewidywania dotyczące potencjalnych zadań, realizowanych przez wojska w toku prowadzenia działań operacyjnych. Te wstępnie zarysowane wizje są dopiero początkiem całego zespołu prac związanych z wygenerowaniem kierunków rozwoju (przemian) sztuki wojennej, a także z ich bardziej szczegółowymi rozwinięciami, zakreślającymi rozwój jej poszczególnych dziedzin. Na takiej podstawie wygenerowano wnioski dotyczące kierunków rozwoju sztuki operacyjnej, które są adekwatne do kierunków ewolucji operacji realizowanych w toku wojny oraz operacji poniżej progu wojny.

3.2. Operacje wojenne

Wnioski z wieloletnich badań specjalistów nad ewolucją i charakterem przyszłych wojen pozwalają na pewne uogólnienia. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można stwierdzić, że działania operacyjne prowadzone w przyszłości będą się charakteryzować kilkoma, specyficznymi cechami. Poniżej zostaną one w wielkim skrócie zaprezentowane.

Po pierwsze, cechować je będzie niepewność sytuacji. Sądzić bowiem należy, że działania na poziomie operacyjnym będą zwykle planowane i prowadzone w niejasnej sytuacji politycznej, wymagającej przyjmowanie wielu alternatywnych (wykluczających się) rozwiązań. Ponadto, bardzo rzadko uzyskać będzie można pełne wiadomości o przeciwniku, o sąsiadach, a nawet o własnych wojskach. Co istotne informacje mogą być niepełne lub też zaginać w nadmiarze informacji, równie niebezpiecznym jak jej brak.

Po drugie, prowadzone będą w formie działań połączonych. Charakter współczesnych wojen i konfliktów zbrojnych sugeruje, że wszelkie operacje prowadzone będą w myśl koncepcji operacji połączonych (Joint Operations), narodowych, sojuszniczych (Alied) bądź wielonarodowych (Multinational). Sprowadzała się ona będzie do ścisłego współdziałania komponentów pochodzących z różnych rodzajów sił zbrojnych, w ramach sojuszu lub koalicji.

Po trzęcie, działania prowadzone będą na dużych obszarach, na których operować będą stosunkowo niewielkie siły. Ponieważ nie one w stanie zająć całego przydzielonego im obszaru, należy założyć istnienie nie obsadzonych odcinków terenu, luk i odkrytych skrzydeł. Walki toczone będą na różnych kierunkach – również na tyłach przeciwnika (operacje głębokie) i własnych wojsk (operacje tyłowe), niezależnie od pory dnia i pogody. Jeśli dodatkowo przyjmiemy, że działania prowadzone będą z różnym tempem, to sądzić należy, iż następować będą szybkie zmiany sytuacji.

Po czwarte, charakteryzować je będzie precyzja (szczególnie uderzeń ogniowych) oraz szerokie wykorzystanie przestrzeni powietrznej, spektrum elektromagnetycznego oraz przestrzeni kosmicznej. Tym bardziej, że wszelkie operacje wojsk lądowych prowadzone będą co najmniej w wymiarze powietrzno-lądowym.

Można formułować jeszcze wiele różnych wniosków, jednak objętość niniejszej pracy nie pozwala na ich szerszą charakterystykę. Należy jednak zwrócić uwagę na to, iż nie jest jedyny, obowiązujący pogląd. W teorii sztuki operacyjnej ścierają się różne poglądy i koncepcje. Jest to zjawisko ze wszech miar wskazane, albowiem tylko taka sytuacja daje gwarancje rzeczywistego postępu i rozwoju. Można np. przytoczyć w tym miejscu wyniki badań specjalistów amerykańskich. Twierdzą oni, że przyszłe działania operacyjne cechować może:

- wielowymiarowość;
- integracja działań;
- precyzyjne oddziaływanie;
- nieliniowość;
- równoczesność;
- ogniskowość.

Warto w tym miejscu poświęcić również im nieco komentarza. Wielowymiarowość działań operacyjnych oznacza, że ich prowadzenie nie będzie ograniczać się do trzech podstawowych wymiarów. Coraz większego znaczenia nabierać będzie spektrum elektromagnetyczne, czas i informacja. Umożliwią one lokalizację czasową i przestrzenną wojsk i obiektów na obszarze działań. Właściwe wykorzystanie możliwości technologii informatycznej pozwolić może na uzyskanie

czasu, na wyprzedzenie przeciwnika, co z kolei ułatwić powinno osiągnięcie przewagi operacyjnej. Walka o przewagę informacyjną i jej utrzymanie wydają się decydującym warunkiem uzyskania rozstrzygnięcia w działaniach operacyjnych.

Integracja z kolei oznacza nie tylko połączone działania rodzajów sił zbrojnych, lecz również wspólne poczynania sojuszników, koalicji oraz instytucji (organizacji) niemilitarnych. Konieczność integracji wydaje się pochodną wielowymiarowości pola walki.

Automatyzacja procesów dowodzenia i kierowania ogniem oraz dokładność trafienia środków rażenia umożliwia precyzyjne, selektywne oddziaływanie na przeciwnika. Uderzenia takie pozwalają również na uniknięcie nadmiernych strat osobowych. Wiele przykładów tego typu dostarczył przebieg działań w Kosowie. Jest to szczególnie ważne podczas ich prowadzenia operacji na własnym obszarze lub w sytuacjach zwanych „kryzysowymi”.

Z uwagi na szerokie możliwości rozpoznania, siły zbrojne zmuszone będą do działania w rozproszeniu na znacznym obszarze. W warunkach posiadania dostępu do aktualnej informacji sytuacyjnej, koncentrowanie sił może okazać się potrzebne tylko na czas decydującego rozstrzygnięcia. W efekcie powstanie zjawisko, które określa się jako nieliniowy charakter działań. Można więc przypuszczać, że działania operacyjne będą mogły być prowadzone jednocześnie na wielu kierunkach, na całej szerokości i głębokości obszaru, jednocześnie na ziemi i w przestrzeni powietrznej.

W ścisłym powiązaniu z obszarem należy postrzegać kolejny aspekt działań operacyjnych, to jest równoczesność uderzeń na przeciwnika na całym obszarze. Dotychczas system dowodzenia skupiał się zwykle na skoordynowaniu uderzeń i innych działań sił głównych z działaniami w głębi. Należy sądzić, że obecnie wymagane będą jednoczesne uderzenia na obiekty znajdujące się na całym obszarze odpowiedzialności i zainteresowania.

Wielowymiarowość działań operacyjnych oraz ich nieliniowy charakter prowadzi będzie do ich rozdzielenia, to jest do powstawania niezależnych od siebie ognisk walki. Powstanie zatem sytuacja, w której planowanie będzie centralne, ale realizacja działań będzie zdecentralizowana. Na podstawie dotychczasowych konstatacji można z dużą dozą prawdopodobieństwa stwierdzić, że w działaniach operacyjnych może dojść do rezygnacji z koncentracji sił w określonym miejscu i czasie na rzecz koncentracji wysiłków (skutków oddziaływania).

Nowy model działań operacyjnych wojsk lądowych charakteryzować się może większą liczbą krótkotrwałych starć. Będą to zatem nagle, zaskakujące i precyzyjne uderzenia, zakończone szybkim wyjściem z walki oraz manewry przeprowadzone w celu przygotowania korzystnych warunków do kolejnego starcia: Dlatego osnową działań operacyjnych powinien być manewr, powiązany z silnym oporem wojsk w newralgicznych (kluczowych) rejonach, uzupełniony precyzyjnym ogniem (niszczącym wybrane obiekty przeciwnika) i destrukcyjnym oddziaływaniem informacyjnym.

Z powyższych konstatacji wynika, że współcześnie coraz większe znaczenie będą miały takie zagadnienia jak: obrona ważnych rejonów (obiektów), działania opóźniające, sprawne wyjście z walki i wycofanie, bitwy i boje obronne na kolejnych rubieżach obronnych i opóźniających, obrona przeciwdesantowa, zwroty zaczepne (przeciwuderzenia i kontrataki), współdziałanie jednostek obrony terytorialnej z jednostkami operacyjnymi oraz tworzenie warunków przejścia do działań zaczepnych.

3.3. Wojska lądowe w przyszłych operacjach

W wyniku doświadczeń uzyskanych podczas wojny w rejonie Zatoki Perskiej w teorii sztuki operacyjnej pojawiły się kolejne, nowe koncepcje rozgrywania operacji. Analiza poglądów specjalistów zachodnich wskazuje, że w przyszłych operacjach, nazywanych rozstrzygającymi, dążyć się będzie nie tyle do fizycznego unicestwienia przeciwnika, co raczej do wyłączenia elementów decydujących o możliwości prowadzenia działań, a w tym systemów dowodzenia i kierowania. Tak więc operacje – jak już wcześniej wspomniano - będą miały nieliniowy charakter, a działania prowadzić się będzie na całej głębokości obszaru operacyjnego.

Z powyższych konstatacji wynika jednoznacznie, iż wojska lądowe powinny być przygotowane do prowadzenia działań militarnych w wymiarze operacyjnym i taktycznym, we wszystkich możliwych formach, z użyciem wszelkich rodzajów broni. Z założeń operacji połączonych wynika także, iż muszą posiadać zdolność do ścisłego współdziałania z innymi komponentami, realizującymi zadania w ramach operacji połączonych (siłami powietrznym, specjalnymi, morskimi, itd.). Kolejnym warunkiem prowadzenia efektywnych działań jest ich zdolność do szybkiego koncentrowania i rozpraszania sił oraz uderzeń ogniowych, a także prowadzenia

całodobowej walki, we wszystkich warunkach klimatycznych i terenowych. Istotną przesłanką osiągnięcia powodzenia przez wojska lądowe jest umiejętność skutecznego przeciwstawiania się silnym, powietrzno-lądowym zgrupowaniom przeciwnika oraz zagrożeniom z powietrza.

Istotnym czynnikiem wpływającym na realizację zadań przez wojska lądowe będzie wsparcie, którego powinny udzielać inne komponenty. Wsparcie ze strony sił powietrznych, marynarki wojennej, sił specjalnych czy innych komponentów nie powinno być postrzegane jako odrębne operacje. Musi być bowiem realizowane jako jedna, wspólna, kompleksowa operacja, którą zaplanowano dla osiągnięcia celów nakreślonych przez dowódcę połączonych sił. W tych warunkach dowódca komponentu wojsk lądowych jest w pełni odpowiedzialny za planowanie, realizację oraz synchronizację manewrów wojsk oraz wsparcia ogniowego. W celu usprawnienia synchronizacji określa on priorytety w zakresie niszczenia celów, oczekiwane efekty (skutki) oraz czas prowadzenia wsparcia. Wszystkie wymienione przedsięwzięcia powinny uniemożliwić przeciwnikowi efektywne, skoordynowane użycie posiadanych sił na obszarze operacji oraz zapewnić osiągnięcie powodzenia własnym wojskom.

Działania wojsk lądowych prowadzone w ramach operacji połączonych, niezależnie od skali konfliktu sprowadzać się będą zazwyczaj do utrzymania określonego obszaru (terenu), zniszczenia sił przeciwnika oraz odzyskania utraconego terytorium. Z powyższego wynika, że muszą być one w jednakowym stopniu zdolne do prowadzenia operacji (działań) o charakterze zaczepnym (ofensywnych) oraz obronnych (defensywnych). Mogą mieć miejsce w styczności z przeciwnikiem, być prowadzone jednocześnie przez poszczególne elementy wchodzące w skład wojsk lub przez wojska w całości. W celu osiągnięcia ciągłości, działania łączone są podczas operacji etapami przejściowymi (pośrednimi), w których wojska wychodzą z walki lub dążą do ponownego kontaktu z przeciwnikiem. Zalicza się do nich: marsz zbliżania, bój spotkaniowy, działania na połączenie, wycofanie oraz luzowanie wojsk.

Osiągnięcie takiego stanu wymagało będzie posiadania umiejętności oraz potencjalnych możliwości tworzenia przewagi w wybranym miejscu i czasie. W warunkach współczesnego pola walki będzie to możliwe poprzez śmiały, zaskakujący dla przeciwnika oraz sprawnie przeprowadzony manewr, dążenie do precyzyjnego

określenia punktu kulminacyjnego oraz stałe utrzymywanie w odwodzie sił, które zdolne będą do przechylenia na własną korzyść szali zwycięstwa.

Istotnym czynnikiem zapewniającym prowadzenie skutecznych przez wojska lądowe będzie synchronizacja na polu walki. Jest to zdolność do skupienia środków i działań w czasie i w przestrzeni w celu stworzenia jak największego potencjału bojowego w decydującym miejscu. Synchronizacja obejmuje zmasowanie efektów siły bojowej (wojsk i ognia) w decydującym punkcie, w celu osiągnięcia przewagi nad przeciwnikiem, przy użyciu wszystkich dostępnych środków.

Synchronizacja zazwyczaj wymagała będzie jasnej koordynacji pomiędzy różnymi jednostkami i działaniami zachodzącymi w toku danej operacji. Działania prowadzone w ramach obszaru odpowiedzialności charakteryzowane są trzema ściśle ze sobą powiązаныmi obszarami - działaniami w głębi, w styczności i w obszarze tyłowym. Dowódcy muszą synchronizować równocześnie walkę w głębi, w styczności oraz działania w obszarze tyłowym w sposób, który jawi się przeciwnikowi jako jedna ciągła operacja skierowana przeciwko niemu. Synchronizacja działań w głębi, w styczności i w obszarze tyłowym jest złożonym przedsięwzięciem i wymaga jasnego zrozumienia myśli przewodniej dowódcy. Wojska własne muszą dążyć do zaatakowania przeciwnika jednocześnie na całej głębokości pola walki i zmasować zarówno rezultaty jak i siły w czasie i w miejscu niezbędnym do wykonania zadania.

Działania bojowe wojsk lądowych prowadzone będą w celu wykrycia przeciwnika, zablokowania go, przez co pozbawienia swobody działania oraz atakowania go w celu doprowadzenia do jego porażki. Aby to osiągnąć, działania muszą być jednoczesne i powinny być ściśle zintegrowane.

3.4. Sztuka operacyjna w operacjach poniżej progu wojny

Jednym z kierunków ewolucji sztuki operacyjnej będzie problematyka tzw. operacji poniżej progu wojny, szczególnie zaś tych, które z natury wiązały się będą z użyciem siły w różnej formie. Będą one przygotowywane i prowadzone w celu osiągnięcia określonych rozwiązań politycznych. Ich rodzaj oraz zakres będą głównie uzależnione są od charakteru konfliktu (międzynarodowy, wewnętrzny), sił uczestniczących w konflikcie (regularne siły zbrojne, organizacje paramilitarne, zorganizowane grupy przestępcze) oraz politycznej woli uczestników konfliktu co do

jego rozwiązania. Zatem działania społeczności międzynarodowej, podejmowane w celu rozwiązania lub przynajmniej ograniczenia zasięgu konfliktu obejmą z reguły cały, złożony konglomerat działań dyplomatycznych, politycznych, wojskowych i humanitarnych. Powinny być one postrzegane jako swoisty system, którego skuteczność oceniana będzie przez pryzmat zdolności do zapobiegania, ograniczania oraz wygaszania powstałych ognisk zapalnych.

Z wojskowego punktu widzenia istota operacji poniżej progu wojny polegała będzie na dążeniach do utrzymania międzynarodowego pokoju poprzez tworzenie i funkcjonowanie sił o charakterze prewencyjnym, czynieniu wysiłków dla ograniczania, rozwiązywania, monitorowania i wygaszania konfliktów międzynarodowych lub wewnętrznych oraz wspieraniu inicjatyw związanych z budową nowego, bezpiecznego życia po ich zakończeniu. Dotyczyć będzie także likwidacji potencjalnych zagrożeń, postrzeganych na przykład przez pryzmat międzynarodowego terroryzmu. Będą to różnego rodzaju działania militarne i niemilitarne, prowadzone zwykle pod auspicjami i zgodnie z mandatem Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz innych organizacji międzynarodowych (np. Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Unii Europejskiej, itp.). Z reguły angażowane w nich będą wydzielone, zwykle wielonarodowe kontyngenty sił zbrojnych oraz różnego rodzaju organizacje i agendy rządowe oraz pozarządowe.

Operacje poniżej progu wojny, w których angażowane będą wydzielone komponenty sił zbrojnych mogą być prowadzone w różnej formie. Zwykle obejmować one będą operacje wymuszania pokoju, zapobieganie konfliktom, operacje antyterrorystyczne, itp. Najczęściej jednak obejmować będą działania, które współcześnie definiowane są jako operacje wsparcia pokoju. Wymagają one kilku zdań komentarza.

Z wojskowego punktu widzenia istota operacji wsparcia pokoju polega na dążeniach do utrzymania międzynarodowego pokoju poprzez tworzenie i funkcjonowanie sił o charakterze prewencyjnym, czynieniu wysiłków dla ograniczania, rozwiązywania, monitorowania i wygaszania konfliktów międzynarodowych lub wewnętrznych oraz wspieraniu inicjatyw związanych z budową nowego, bezpiecznego życia po ich zakończeniu.

Operacje utrzymania pokoju (*ang. Peacekeeping*) są podejmowane z reguły na podstawie Rozdziału VI Karty Narodów Zjednoczonych. Są prowadzone za zgodą wszystkich stron biorących udział w konflikcie i polegają zwykle na kontrolowaniu

i umożliwiania wprowadzenia w życie zawartego wcześniej porozumienia pokojowego. Mogą być prowadzone w ramach innych operacji, a szczególnie tych, które obejmują pomoc humanitarną. Ich istota polega głównie na powstrzymaniu, ograniczaniu i ewentualnie wygaszaniu wrogich działań między stronami przez użycie sił międzynarodowych (wojskowych i cywilnych). Natomiast ich cel polega na osiągnięciu kompromisu politycznego w rozwiązaniu konfliktu i stworzeniu warunków do pokojowego współżycia. Zadania komponentu wojskowego, w operacjach tego typu, polegają głównie na obserwacji i rozdzieleniu walczących stron przez rozwinięcie sił między nimi i ustanawianiu stref neutralnych. Realizowane zadania obejmować mogą także nadzorowanie postanowień organizacji międzynarodowych, obejmujących powrót ludności na obszary objęte wcześniej walkami oraz dotyczących przestrzegania przerwania ognia. Jako istotne zadanie postrzega się także pomoc w odtworzeniu organów władzy i administracji państwowej.

Operacje wymuszania pokoju (*ang. Peace Enforcement*) prowadzone są z kolei zgodnie z rozdziałem VII Karty Narodów Zjednoczonych. Polegają one na podjęciu działań (lub groźbie ich podjęcia) przez międzynarodowe siły wojskowe w celu przywrócenia pokoju w rejonie konfliktu. Działania wojsk w operacjach tego typu przyjmują formy operacji militarnych, podejmowanych w takiej sytuacji, gdy zawiodą inne mechanizmy rozwiązywania konfliktów. Z natury są prowadzone wtedy, kiedy nie uzyskano zgody wszystkich stron konfliktu na ich prowadzenie lub jej uzyskanie jest mało prawdopodobne. Należy zatem przyjąć, że są one planowane w celu utrzymania lub ponownego ustanowienia pokoju albo narzucenia określonych warunków, sprecyzowanych w mandacie.

Szczególnie duże możliwości w tym zakresie posiada NATO. Współcześnie sądzi się nawet, że jest to najbardziej prawdopodobne zadanie dla sił Sojuszu w ramach wsparcia pokojowych wysiłków ONZ i innych organizacji międzynarodowych. Siły przeznaczone do prowadzenia operacji wymuszania pokoju muszą być zorganizowane, wyposażone, wyszkolone i wprowadzone do działań w taki sposób, by mogły osiągnąć zakładane cele jak najmniejszym kosztem. Muszą one umieć reagować adekwatnie do sytuacji, bowiem wymuszanie pokoju różni się od wojny tym, że zwycięstwo militarne nie jest ostateczną miarą sukcesu.

Zapobieganie konfliktom (*ang. Conflict Prevention*), podobnie jak inne operacje wsparcia pokoju, prowadzone są zwykle zgodnie z przywoływanym wcześniej Rozdziałem VI Karty NZ. Obejmują szeroki zakres działań począwszy od inicjatyw

dyplomatycznych, a na działaniach sił zbrojnych kończąc. Jest to zatem cała gama wysiłków, zmierzających do zapobiegania nasilaniu się sporów i przeobrażaniu ich w konflikt zbrojny lub jego rozprzestrzeniania się, w rejonach szczególnych napięć. Zapobieganie konfliktom może zatem obejmować misje wyjaśniające, konsultacje, ostrzeganie, inspekcje i monitorowanie. Natomiast środki wojskowe użyte w takich misjach muszą być ukierunkowane na wsparcie dyplomatycznych i politycznych działań zmierzających do rozstrzygnięcia sporu. Specyficzne zadania wojskowe obejmują bardzo szeroki zakres przedsięwzięć poczynając od prewencyjnego rozwinięcia, a na działaniach ewakuacyjnych kończąc.

Tworzenie pokoju (*ang. Peacemaking*) obejmuje działania dyplomatyczne prowadzone po rozpoczęciu konfliktu, których celem jest ustanowienie porozumienia o wstrzymaniu ognia lub szybkie zawarcie porozumienia pokojowego. Mogą one obejmować misje dobrych usług, misje mediacyjne i rozjemcze, a także naciski dyplomatyczne, izolowanie lub sankcje. Polega ono zwykle na dążeniu do ograniczenia intensywności konfliktu, rozdzielenia walczących stron i przekonania ich pokojowego rozwiązania konfliktu. Udział wojsk w tych misjach będzie ograniczony zwykle do działań o charakterze rozjemczym.

Można bez większego trudu zauważyć, że tworzenie pokoju jest osiągnięte głównie przez środki dyplomatyczne. Jednak w wielu wypadkach wojskowe wsparcie dla operacji tworzenia pokoju jest możliwe zarówno pośrednio (na przykład w formie wsparcia sztabowego), jak i bezpośrednio (w formie wykorzystania sił i środków wojskowych). Tym bardziej, że tworzenie pokoju może niekiedy obejmować działania adekwatne do tych, które wchodziły w skład operacji wymuszania pokoju. Sytuacje tego typu mogą mieć miejsce podczas wymuszania nałożonych sankcji.

Operacje budowania pokoju (*ang. Peace Building*) obejmują cały szereg działań, których celem jest militarne wsparcie przedsięwzięć o charakterze politycznym, ekonomicznym i społecznym. Zwykle są one realizowane z myślą o umocnieniu i utrwaleniu rozwiązań politycznych oraz dążeniu do usunięcia przyczyn konfliktu. Obejmują one zwykle mechanizmy identyfikowania i wspierania struktur, które będą zmierzały do umocnienia pokoju, promowania zaufania oraz odbudowy ekonomicznej.

Budowanie pokoju polega zatem na organizowaniu i prowadzeniu działań mających na celu normalizację stosunków (wewnętrznych lub zewnętrznych) w rejonie konfliktu, już po jego zakończeniu. Działania budowania pokoju

ukierunkowane są na udzieleniu pomocy w scalaniu kruchego pokoju i wspieraniu dążeń do trwałej stabilizacji. Udział wojsk w takich operacjach polegać może na ochronie misji dyplomatycznych i powstających (odtworzanych) struktur państwowych, rozdzielaniu zantagonizowanych stron, udzielaniu pomocy w przywracaniu porządku oraz udziale w działaniach stabilizujących (pomoc humanitarna dla ludności, rozminowanie, itp.). Jest bowiem bardzo prawdopodobne, że po zakończeniu konfliktu infrastruktura na obszarze wcześniej nim objętym będzie zniszczona, a cywilne i polityczne instytucje raczej nie będą istniały lub nie będą w stanie działać efektywnie. Sytuacja może się pogorszyć jeżeli jedna lub więcej stron konfliktu będzie przeciwna końcowemu porozumieniu lub strony sprzeciwiają się roli spełnianej przez wojskowe siły wspierające działania.

Operacje humanitarne (*ang. Humanitarian Operations*) mogą poprzedzać lub towarzyszyć działaniom humanitarnym, prowadzonym przez wyspecjalizowane organizacje cywilne. Pomoc humanitarna polega na działaniach mających na celu ograniczenie ludzkich cierpień, gdy odpowiednie władze – w rejonie konfliktu – nie są w stanie lub nie chcą jej udzielić. Udział wojsk w operacjach tego typu może przybierać formę: usuwania skutków zniszczeń i skażeń, ewakuacji ludności, pomocy wysiedlonym i uciekinierom, udzielania podstawowej pomocy medycznej, dostarczania żywności i środków pierwszej pomocy, utrzymywania i odbudowy infrastruktury, ochrony, itp. Zależnie od mandatu operacje humanitarne mogą również obejmować planowanie pomocy, ochronę cywilnych agencji (instytucji) niosących pomoc, jak również budowanie, utrzymywanie i ochronę dróg dla konwojów z pomocą. W sytuacjach ekstremalnych siły zbrojne mogą przejąć bezpośrednią odpowiedzialność za dostarczanie pomocy, głównie w celu utrzymania ciągłości dostaw. Takich rozwiązań powinno się jednak unikać jeśli jest to tylko możliwe.

Podsumowanie

Wnioski z rozważań zawartych w niniejszej pracy wyraźnie wskazują, że szerokie spektrum zadań Sił Zbrojnych oraz zmieniające się warunki ich realizacji determinują potrzebę ciągłej weryfikacji poglądów dotyczących charakteru działań operacyjnych. Biorąc powyższe pod uwagę można stwierdzić, że podobnej weryfikacji muszą podlegać założenia sztuki operacyjnej.

Współcześnie obok operacji militarnych, których celem jest z reguły pokonanie przeciwnika i utrzymanie bądź odzyskanie określonego obszaru, coraz częściej mówi się o operacjach poniżej progu wojny. Ich celem jest zwykle wymuszenie czy też utrzymanie pokoju w sytuacjach kryzysowych. Wspomniane operacje mają zwykle za zadanie neutralizację konfliktów powstałych na tle etnicznym, ekonomicznym lub religijnym. Niekiedy, w przypadku katastrof i klęsk żywiołowych mogą mieć miejsce operacje ratownicze prowadzone wspólnie z siłami cywilnymi, które będą zmierzały do likwidacji ich skutków.

Należy jednak pokreślić, że niezależnie od zmieniających się uwarunkowań i poglądów na rolę sił zbrojnych, nadal za podstawowe ich zadania należy traktować operacje prowadzone podczas wojny. Zmierzają one bowiem bezpośrednio do osiągnięcia głównego celu, jakim jest utrzymanie integralności obszaru kraju i przywrócenie pokoju w przypadku agresji potencjalnego przeciwnika. Z tych też względów o ostatecznym składzie bojowym, strukturach i wyposażeniu Sił Zbrojnych powinny decydować potrzeby związane z prowadzeniem operacji militarnych. Te same założenia powinny dotyczyć szeroko rozumianej sztuki operacyjnej.

the 1990s, the number of people in the UK who are aged 65 and over has increased from 10.5 million to 13.5 million (19.5% of the population).

There is a growing awareness of the need to address the needs of older people, and the Government has set out a strategy for the 21st century in the White Paper on *Ageing Better: A Strategy for the 21st Century* (Department of Health 1999). This sets out a vision of a society in which older people are able to live well, and to contribute to their communities.

The White Paper sets out a number of key objectives, including: to improve the health and well-being of older people; to support older people to live independently; to ensure that older people are able to contribute to their communities; and to ensure that older people are protected from abuse and neglect. The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper is a landmark document in the history of ageing policy in the UK. It sets out a clear vision of a society in which older people are able to live well, and to contribute to their communities.

The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives. These include: to improve the health and well-being of older people; to support older people to live independently; to ensure that older people are able to contribute to their communities; and to ensure that older people are protected from abuse and neglect.

The White Paper is a landmark document in the history of ageing policy in the UK. It sets out a clear vision of a society in which older people are able to live well, and to contribute to their communities. The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper is a landmark document in the history of ageing policy in the UK. It sets out a clear vision of a society in which older people are able to live well, and to contribute to their communities. The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper is a landmark document in the history of ageing policy in the UK. It sets out a clear vision of a society in which older people are able to live well, and to contribute to their communities. The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper is a landmark document in the history of ageing policy in the UK. It sets out a clear vision of a society in which older people are able to live well, and to contribute to their communities. The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper is a landmark document in the history of ageing policy in the UK. It sets out a clear vision of a society in which older people are able to live well, and to contribute to their communities. The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper is a landmark document in the history of ageing policy in the UK. It sets out a clear vision of a society in which older people are able to live well, and to contribute to their communities. The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper is a landmark document in the history of ageing policy in the UK. It sets out a clear vision of a society in which older people are able to live well, and to contribute to their communities. The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

The White Paper is a landmark document in the history of ageing policy in the UK. It sets out a clear vision of a society in which older people are able to live well, and to contribute to their communities. The White Paper also sets out a number of key actions to be taken to achieve these objectives.

Spis literatury

- Abzółtowski S., Operacyjne użycie lotnictwa, Warszawa 1938.
- Broch J., Sztuka operacyjna jako część składowa sztuki wojennej, Warszawa 1976.
- Chocha B., Rozważania o sztuce operacyjnej, Warszawa 1984.
- Clausewitz C., O wojnie, Warszawa 1958, s. 83.
- Heisbourg F., Wojny, Warszawa 1998.
- Herman H., Operacja w sztuce wojennej, AON Warszawa 1992.
- Hofeditz K. M., Zasady prowadzenia operacji, Myśl Wojskowa 5/1998.
- Holder L.D., A New Day for Operational Art., Army, marzec 1985.
- Jomini H., Zarys sztuki wojennej, Warszawa 1966.
- Koziej S., Struktura i ewolucja sztuki wojennej, Myśl Wojskowa 1/1994.
- Koziej S., Teoria sztuki wojennej, Warszawa 1993.
- Koziej St., Podstawy i zasady sztuki wojennej, Warszawa 1993.
- Mossor S., Sztuka wojenna w warunkach nowoczesnej wojny, Warszawa 1986.
- Nożko K., Zagadnienia współczesnej sztuki wojennej, Warszawa 1973.
- Piekarski H., Zarys historii rozwoju sztuki operacyjnej, AON, 1985.
- Regulamin działań wojsk lądowych, Warszawa 1999.
- Rola-Arciszewski S., Sztuka dowodzenia na Zachodzie Europy, Warszawa 1934.
- Skibiński F., Rozważania o sztuce wojennej, Warszawa 1990.
- Szulc B., Dylematy epistemologiczne i metodologiczne teorii sztuki wojennej, w: Sztuka wojenna. Konteksty teoretyczne i praktyczne, Toruń 2000.
- Ścibiorek Z., Kierunki przeobrażeń w sztuce operacyjnej i taktyce wojsk lądowych, Myśl Wojskowa 3/1997.
- Zieliński J., Zarys teorii sztuki operacyjnej Wojsk Lądowych Rzeczypospolitej Polskiej, Toruń 1998.

